

ACHEGAS DOCUMENTAIS PARA A BIOGRAFÍA DE RAMÓN PIÑEIRO

Xosé Manuel Dasilva
Universidade de Vigo

Resumo: Neste traballo examínanse algúns acontecementos relacionados co curso vital de Ramón Piñeiro sobre os que existían informacións incompletas ata hai pouco tempo. Tales acontecementos son a prohibición da tradución *Da esencia da verdade*, o seu encarceramento e a suspensión da Colección *Grial*.

Abstract: The aim of this paper is to examine some facts in the life course of Ramón Piñeiro that were known in an incomplete way until recently due to the lack of relevant information. Those vital facts are the prohibition of his translation *Da esencia da verdade*, his imprisonment and the suspension of the *Grial* Series.

Palabras chave: Ramón Piñeiro, tradución, censura, Galaxia, colección *Grial*

Key words: Ramón Piñeiro, translation, censorship, Galaxia, *Grial* series.

Durante os últimos anos diversas conmemoracións arredor da figura de Ramón Piñeiro, como o Día das Letras Galegas na súa homenaxe (2009), o cincuentenario da revista *Grial* (2013) e o centenario do seu nacemento (2015), favoreceron a aparición de publicacións valiosas que axudaron a acadar un mellor coñecemento da súa traxectoria. Lembremos, entre outros títulos, principalmente as contribucións *Ramón Piñeiro ou a reinvenção da cultura galega* (Alonso 2009), *Ramón Piñeiro e a revisión do nacionalismo* (Barros 2009) e *Ramón Piñeiro, a vontade da intelixencia. Unha fotobiografía 1915-1990* (Monteagudo 2015).

Neste artigo ocuparémonos de revisar tres episodios destacados na biografía de Piñeiro aos que xa temos prestado atención noutros estudos tomando como base documentos de primeira man. Inicialmente, a prohibición da tradución *Da esencia da verdade*, de Martin Heidegger, a principios dos anos 50, por aplicar o galego para a especulación filosófica, un uso que a ditadura franquista non vía con bos ollos. En segundo termo, a detención, o proceso militar e o encarceramento

de Piñeiro na década dos 40, por conspirar para o derrubamento do réxime franquista, tendo especial transcendencia na súa condena a viaxe que levara a cabo a Francia para se entrevistar con José Giral, presidente republicano no exilio. En terceiro lugar, a suspensión da Colección *Grial*, da que Piñeiro era responsable, a mediados de 1952, por a consideraren as autoridades ideoloxicamente subversiva.

I. A PROHIBICIÓN DE DA ESENCIA DA VERDADE, DE MARTIN HEIDEGGER

Ata non hai moito constituía pouco menos que un asunto nebuloso o que acontecera realmente cunha das traducións de Piñeiro, a conferencia *Da esencia da verdade*, do filósofo alemán Martin Heidegger, emprendida con Celestino Fernández de la Vega. Grazas á exhumación do expediente de censura desta obra, non obstante, púidose penetrar nos avatares que propiciaron o veto oficial a esta versión (Dasilva 2008).

Débese advertir que, naqueles tempos, mesmo no círculo de Galaxia se ignoraba o motivo que dera lugar á proscripción de *Da esencia da verdade*, conforme se aprecia nesta carta de Luís Viñas Cortegoso a Ben-Cho-Shey do 29 de decembro de 1952: “Do libro de Heidegger non voltamos a ter máis noticias das razóns que houbo para ser refugado”¹. Pensouse que podería estar detrás a existencia dunha disposición do Ministerio de Información y Turismo que impedía a publicación de traducións desde idiomas modernos para linguas distintas do castelán. Agora ben, a disposición aludida dirixíase mormente contra a lingua catalá e non tanto contra a lingua galega (Gallofré 1991). Unha proba patente é que, pola mesma época, non se considerou necesario cursar solicitude de permiso para outras versións en galego, como o *Cancioeiro da poesía céltiga* (Bibliófilos Gallegos, 1952) e *Versos de alleas terras e de tempos idos. Paráfrasis galegas* (Bibliófilos Gallegos, 1955). Alén diso, *Da esencia da verdade* aprobouse ao primeiro, segundo veremos a seguir, e despois o que se fixo foi anular tal aprobación.

A solicitude de permiso de *Da esencia da verdade* presentouna a editorial Galaxia na Dirección General de Propaganda o 13 de novembro de 1952. A persoa encargada de analizar a obra foi Valentín García Yebra, entón censor e co tempo catedrático de Grego na Universidade Complutense de Madrid e membro da Real Academia Española. O seu informe amosábase favorable, polo que se resolveu darlle vía libre á tradución:

1 Os documentos non editados que se citan neste traballo atópanse na Fundación Penzol e na Biblioteca da Deputación de Ourense. Desexamos expresar o noso agradecemento a María Isabel Almuñía González, desta última institución.

Es una conferencia de Heidegger sobre la *esencia de la verdad*, traducida al gallego, con introducción de los traductores. A vueltas de largas disquisiciones, a veces un tanto retóricas, sobre el tema, Heidegger contesta a la cuestión planteada diciendo que la esencia de la verdad es la verdad de la esencia. El lector opina que no hay inconveniente en autorizar su publicación. (Dasilva 2008: 87-88).

A autorización, emporiso, revogouse posteriormente por decisión expresa do Xefe de la Sección de Inspección de Libros, Joaquín Úbeda. Este funcionario debeu de recibir unha orde superior que probablemente partiu de Juan Aparicio, daquela Director General de Prensa. Cómpre non perder de vista o tremendo ataque que este lle inflixira a Piñeiro un ano antes no artigo “Quien tiene el hierro”, inserido nas planas do diario *Pueblo* (Aparicio 1951a). A feroz arremetida de Aparicio estaba suscitada polo feito de que Piñeiro traducira para o galego citas de varios filósofos europeos –o mesmo Heidegger, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre, Vladimir Jankélévitch, Edmund Husserl e Franz Brentano– no ensaio “Siñificado metafísico da saudade (Notas para unha filosofía galaico-portuguesa)”, incorporado ao número inaugural da Colección *Grial*.

José María Castroviejo respondeu ao agravio de Aparicio con outro artigo, “De *Pueblo* a *Pueblo*”, difundido aos poucos días no xornal vigués *El Pueblo Gallego* (Castroviejo 1951). Mais o xerarca franquista contraatacaría inmediatamente con outra acometida, “Hay quien discrepa”, onde proclamaba: “El idioma gallego no es ningún esperanto, sino el lenguaje musical a tono con la muiñeira” (Aparicio 1951b). E a seguir sentenciaba: “Los brotes de la literatura regionalista, que ahora podían ser tolerados o fomentados como las romerías, las sardanas y los aurescos, pero que luego podrían convertirse en algo agudo y punzante, del mismo modo que las cañas se vuelven lanzas” (Aparicio 1951b).

Por que Juan Aparicio se oporía á saída de *Da esencia da verdade*? A razón crucial estriba en que concibía para o galego un estatuto subalterno, ligado fundamentalmente ao lirismo, o folclore e o humor, cando non á gabanza do réxime franquista, consoante os prexuízos que o ideario da ditadura acubillaba sobre a nosa lingua. A esta mesma conclusión conduce o cotexo dos expedientes de censura das primeiras obras en galego editadas durante a posguerra, como *O amor, o mar, o vento e outros gozos* (1938) e *Terra liñar. Poemas do meu fillo. Versións da paisaxe* (1947), as dúas de Ánxel Sevillano, *Do ermo* (1947), de Antón Noriega Varela, e *Soaces d'un abade. Versos* (1948), de Mariano Piñeiro Groba.

O móbil que alentara a versión en galego de *Da esencia da verdade* foi o que provocou a súa prohibición. E é que con esta tradución dunha obra de Heidegger se estaba dar un paso adiante extraordinariamente significativo, indo máis aló dos ámbitos de utilización que o franquismo lle reservaba ao galego. Para comprender

no seu pleno sentido a finalidade de *Da esencia da verdade*, hai que ter en conta tamén a tradución do *Cancioeiro da poesía céltiga*, do celtista checo Julius Pokorny, realizada outra vez por Piñeiro en colaboración con Fernández de la Vega (Dasilva 2010).

Estas dúas versións ideáronse a partir dunha estratexia netamente normalizadora desde o punto de vista das potencialidades do idioma. Piñeiro asignoulle ao *Cancioeiro da poesía céltiga* o papel de combater o prexuízo de índole lingüística que afectaba o galego pola súa fragmentación dialectal, forxando un modelo de expresión. Por outra banda, conferiulle á tradución de Heidegger a función de desbaratar o prexuízo de natureza sociolóxica tamén lanzado sobre o noso idioma, acreditando que en galego se podía expresar todo, ata os pensamentos máis intrincados (Dasilva 2009b).

É elocuente o que Piñeiro lle trasladaba a Fermín Penzol verbo da envergadura que atesouraba o *Cancioeiro da poesía céltiga* nunha carta do 27 de xuño de 1952:

¿Sabes unha cousa? O *Cancioeiro da Poesía Céltiga* causou verdadeira sensación. Pol-o visto o propio Sánchez Cantón se quedou sorprendido. Recibíronse moitas cartas de felicitación na Editorial. A min tamén me escribiron varios portugueses. Unhas das grandes sorpresas do libro foi, pol-o que se ve, o idioma, pois resulta que a todos lles encanta o galego do *Cancioeiro*. Agora decátanse da enorme riqueza e da finura literaria do idioma galego. O mesmo Montero Díaz o reconeceu así. Eu estou moi satisfeito, pois o ouxeto fundamental da tradución era mesmamente ise: darlle prestixio cultural á lingua. Dentro de pouco publicaremos a tradución galega de unha obra de Heidegger. Así quedará demostrada a aptitude cultural da lingua galega aínda pra as obras difíciles da filosofía europea de hoxe. (Cochón 2013: 60).

Abundantes testemuños evidencian, por outro lado, os obxectivos que se perseguían especificamente coa tradución de *Da esencia da verdade*. Nunha carta ao ensaísta valenciano Joan Fuster, do 26 de marzo de 1965, Piñeiro sostiña:

Le sorprende la tan palpable presencia de Heidegger en Galicia. Sí, es verdad que por aquí se le conoce bastante bien. ¡Con decirle que hemos traducido al gallego una obra filosófica de Heidegger que no habían traducido los castellanos! Claro que lo hicimos por razones de política idiomática, para demostrar la aptitud de nuestra lengua para expresar el pensamiento más riguroso y sutil. (Villares 2015: 70).

Noutra carta a Ben-Cho-Shey, do 18 de febreiro de 1950, Piñeiro volvía insistir: “Eiquí estamos traducindo unha fermosísima antoloxía de poesía céltiga

antiga e imos a traducir un traballo filosófico de Heidegger, pra que o Dámaso [Dámaso Alonso] i-outros coma él non sigan decindo que a lingua galega soio serve pra escribir versos e pra falar os campestiños”. Nunha misiva máis, dirixida o 12 de decembro de 1951 outra volta a Fermín Penzol, Piñeiro recalcaba: “O libriño de Heidegger estámolo rematando de traducir o Celestino e mais eu. [...] Así demostráremoslles ós aquilinos [Aquilino Iglesia Alvariño] e a todos os demais parvos que o galego serve para facer alta filosofía o mesmo que outra lingua calquera” (Cochón 2013: 43).

A partir de todo o exposto, chama a atención negativamente esta visión tan pouco axustada e mesmo ordinaria con relación ao alcance que encerraba *Da esencia da verdade*:

Sabía eu que a escolla por Piñeiro de Heidegger fora, como tantas outras, inspirada porque era un autor do que se falaba moito, e alemán, o que culturalmente tiña aínda moito prestixio. Piñeiro falaba de que había unha amizade esencial dos galegos cos “nórdicos”, e non era infrecuente ouvir dicir aos galeguistas que o alemán éralles unha lingua moi afín e na que podían expresarse con maior precisión. A carón desas consideracións de xeografía cultural, había outras máis anecdóticas. O orixinal de *Da esencia da verdade*, o opúsculo traducido por Celestino Fernández de la Vega e pulido por Piñeiro, e a introdución especial de Heidegger, foran axenciados por un lector de español na universidade en que ensinaba o filósofo. Parece que Heidegger apreciaba moito os xamóns que o lector lle levaba de Galicia, e Piñeiro aproveitou con éxito a oportunidade. (Pérez-Barreiro 2013: 132).

Convén facer notar que o proxecto de Piñeiro de transplantar *Da esencia da verdade* non dispuña de adhesión entusiasta no seo de Galaxia por parte de todas as persoas. Luís Viñas Cortegoso, socio fundador da editorial, director comercial nunha etapa e logo creador con Xosé María Álvarez Blázquez do selo e a librería Monterrey, confesáballe a Ben-Cho-Shey, en carta do 18 de decembro de 1952, que non lamentaba particularmente a prohibición do libro de Heidegger, debido a que apoiaba para Galaxia unha orientación máis comercial: “Libro de Heidegger. Por o que a min respecta non me produz disgusto a negativa pero coido que os nosos amigos o sentirán de veras. Eu penso que sería pouco popular, e que o que nós precisamos é levar o povo libros do seu interés”.

En suma, o inquietante para Aparicio de *Da esencia da verdade* non radicaba en que o galego se cultivase como vehículo literario, senón en que se empregase con naturalidade para calquera designio. Isto era o que o alporizaba do texto de Heidegger sen ningunha dúbida. De maneira irrefutable así o pon de manifesto a participación persoal que o propio Aparicio tivo no proceso de publicación de

Cómaros verdes, de Aquilino Iglesia Alvariño, primeiro libro en galego de importancia editado en Galicia despois da Guerra Civil (Dasilva 2008: 94). Consta no expediente de censura desta obra unha carta enviada por Aparicio o 8 de setembro de 1947 a Juan Beneyto, censor e dirixente da prensa franquista, onde encarecidamente lle pregaba:

Con fecha 4 de septiembre recibí carta de D. Aquilino Iglesia Alvariño, de Villagarcía de Arosa (Pontevedra), interesándome active la autorización de un libro de versos gallegos, de que es autor, cuya edición está tirada, y que remitió a Educación Popular a este fin, por lo que te ruego si está en tu mano hagas lo posible por complacerle, ya que tengo bastante interés en ello. Recibe un cordial abrazo de tu siempre buen amigo. (Dasilva 2009b: 94).

Juan Beneyto respondía axiña o 27 de setembro de 1947 informando que *Cómaros verdes* xa dispuña de aprobación:

En relación con tu carta de fecha 8 del corriente por la que te interesabas sobre la resolución de la obra titulada *Cómaros verdes* de la que es autor D. Aquilino Iglesia Alvariño, me complace comunicarte que su expediente, una vez resueltas ciertas incidencias de trámite, quedó autorizado con fecha 24 del corriente mes. Cordialmente te saluda tu afectísimo amigo. (Dasilva 2009b: 95).

Os expedientes de censura dos diferentes libros da Colección Benito Soto, estampados por Sabino Torres entre 1949 e 1951, atestan incontestablemente outro tanto. A propósito disto, non se dá entendido a impostura de Sabino Torres ao obstinarse en afirmar durante os últimos vinte e cinco anos que os tomos desta iniciativa editorial saíron sen autorización da censura (Torres 1991, 2000, 2004), cando non é verdade de ningún xeito (Dasilva 2008: 96). Aínda no seu recente libro de memorias *Crónicas dun tempo escondido. Pontevedra 1930-1960*, Sabino Torres enganosamente relataba:

Levaba tempo dándolle voltas a unha idea e, nunha desas reunións, expúxenlla aos meus amigos:

– Vou editar libros de versos. Os nosos libros, os libros dos nosos amigos. Faremos unha colección de libros en edicións non venais, sen dar conta á censura, sen permisos oficiais, sentida dende o noso corazón..., como corresponde á maneira de entender a poesía: ceibe. Será unha colección pirata. (Torres 2014: 199).

Tampouco é veraz o que Sabino Torres expón no referido libro respecto ao misterioso extravío do expediente de censura de *Musa alemá*:

Anos máis tarde, nos arquivos do Ministerio de Información y Turismo, en Alcalá de Henares, atopei o expediente de *Musa alemá*. A carpeta tiña en portada os nomes de todos os que interviñeron como xuíces, etc., mais non contiña ningún documento, estaba baleira. (Torres 2014: 216-217).

En realidade, o sobre correspondente a *Musa alemá* –non carpeta–, con número de expediente 926/51, desapareceu da caixa, con referencia 21/09430, onde debería estar gardado, sen que haxa que descartar que houbo alguén interesado en que tal cousa pasase. Por conseguinte, non hai forma ningunha de saber o que estaba escrito na parte exterior de tal sobre. Afortunadamente, dentro de tal caixa quedou esquecida unha pequena tarxeta onde se consignan os trámites relativos a *Musa alemá*: “Fecha de entrada, 26-2-1951; lector, nº 13; suspendida, 27-3-1951; suspendida en revisión, 14-4-1951; pedida reposición mediante oficio do 21-5-1951, no hay lugar a lo solicitado”. Por certo, faise estraño que Sabino Torres mostrase curiosidade por consultar o expediente de censura de *Musa alemá* e non aproveitase para ver os expedientes dos restantes libros da Colección Benito Soto, que si estaban no seu lugar.

Volvendo á tradución de Heidegger, o expediente de censura de *Da esencia da verdade* desvela que o 11 de novembro de 1955 –isto é, tres anos despois da primeira solicitude de permiso–, Ben-Cho-Shey entregaba unha nova petición de autorización. O censor encargado de valorar o libro foi nesta ocasión Emilio Sáez Sánchez, quen nun informe datado o 5 de decembro se limitaba a repetir o que opinara García Yebra. *Da esencia da verdade* conseguiu licenza para saír do prelo finalmente o 7 de decembro de 1955, distribuíndose nos meses iniciais de 1956.

A prohibición de *Da esencia da verdade* denunciárase a finais de 1954 nun manifesto de protesta que redactou Piñeiro a fin de que circulase na VIII Asemblea Xeral da Unesco, celebrada en Montevideo (Alonso 2003), o cal estaba inspirado noutro manifesto de Pau Casals e varios intelectuais contra a persecución do catalán. Tal denuncia internacional obraría a non tardar un efecto beneficioso para *Da esencia da verdade*, posto que Manuel Fraga Iribarne, entón Secretario General Técnico do Ministerio de Educación Nacional, comunicáballe a Ben-Cho-Shey nunha carta do 14 de novembro de 1955: “He hablado con el Sr. Úbeda y tengo la mejor impresión sobre la autorización próxima de la traducción de Heidegger *Da esencia da verdade*”. Joaquín Úbeda, responsable, como xa apuntamos, do Servicio de Inspección de Libros, puña en coñecemento de Fraga Iribarne, pola súa parte, o 17 de decembro de 1955: “Me complace en comunicarle que la obra en gallego titulada *Da esencia da verdade*, de Martin Heidegger, ha sido definitivamente autorizada por este servicio y que la autorización ha sido ya recogida por los interesados en su edición”.

II. O PROCESO MILITAR E O ENCARCERAMENTO DE PIÑEIRO

Outro episodio biográfico que non permanecía alleo á confusión, resultando mesmo controvertido en extremo, é a detención de Piñeiro no ano 1946. O descubrimento da súa causa xudicial e o seu expediente penal posibilitou, con todo, botar luz practicamente concluínte sobre este decisivo capítulo, de elevada relevancia tamén para a nosa historia contemporánea (Dasilva 2009a, 2011).

O expediente penal reflicte as vicisitudes do paso de Piñeiro polas prisións de Alcalá de Henares, Ocaña e Yeseñas ao longo de tres anos. Á súa vez, a causa xudicial está integrada por máis de mil folios, contendo todos os elementos comúns dun procedemento militar, desde o atestado policial e o sumario ata a sentenza xudicial. A partir das numerosas informacións que se atopan neste documento, todas as incógnitas quedaron aclaradas.

Sóbose por fin como foi apresado Piñeiro, por que non o torturaron, por que o procesaron, cal foi o tribunal que o xulgou, que probas se presentaron contra el, quen o defendeu, por que o condenaron, que pena lle impuxeron ou por que non cumpriu o castigo íntegro. Cómpre resaltar, singularmente, que na causa xudicial interveu como xuíz instrutor o desapiadado Coronel Enrique Eymar, de pésima sona, en calidade de “juez especial para los delitos de comunismo y espionaje”. Velaquí o que se recollía tocante a Piñeiro no atestado policial:

Se trata de un sujeto dirigente del llamado Partido Separatista-Republicano Gallego, que como delegado del mismo, estaba en contacto con el Comité Nacional de la CNT y otras organizaciones, que habían acordado admitir una representación del citado partido en el Consejo Nacional de la Alianza de Fuerzas Democráticas, siendo precisamente el designado para este cometido el Piñeiro. También formaba parte como delegado o representante del Bloque de Partidos Separatistas conocido por el Pacto de “Galeuzca” (digo, “Gaeuzca”, es decir, Galicia, Euzcadi y Cataluña, y en su representación hizo el Piñeiro un viaje clandestino a Francia en unión de los representantes de los otros dos partidos de Euzcadi y Cataluña, para poder ponerse en contacto con el “Gobierno Giral” y con los representantes de otras organizaciones en aquel país, para informarles de la política interior de España; de este viaje regresó a Madrid unos días antes de su detención.

En su domicilio se le ocupó: un sello metálico con la inscripción “Consello Galego de Gaeuzca, y tres estrelas de cinco puntas en el centro”, gran número del manifiesto a los españoles del “Gobierno Giral”; varios informes escritos a máquina relacionados con Alianza Nacional, uno de ellos suscrito por la Delegación Monárquica; extractos de prensa extranjera que hacen alusión al Gobierno Español; varios ejemplares escritos a máquina del periódico *Roteiro*,

órgano de la resistencia gallega que personalmente redactaba y confeccionaba el Piñeiro; propaganda para Francia; gran número de otros escritos, bien a mano o a máquina de carácter ilegal, y por último una máquina de escribir y una multcopista.

El tan repetido Piñeiro era el Secretario Político del “Consello Galego”, y usaba el nombre conspirativo de “Santiago”, nombre que aparece en varios de los documentos recogidos. (Dasilva 2011: 204-205).

Confírmase arestora que o consello de guerra ao que foi sometido Piñeiro vulnerou as esixencias máis elementais do dereito a un xuízo xusto. Entre outras anomalías, denegóuselle a elección de avogado defensor, que si se lle concedeu a algún outro procesado, como o dirixente anarquista Ramón Riancho Porras. Piñeiro elixira a Luís Rosón, militar e letrado, coa idea de que tamén se encargase da defensa de Koldo Mitxelena e os irmáns Saco. A Antonio Rosón, irmán de Luís Rosón, xa se lle impedira visitar a Piñeiro no cárcere. Estas dúas circunstancias corroboran a mínima influencia que tiveron os irmáns Rosón durante o proceso e o encarceramento de Piñeiro. Reproducimos a dilixencia do Coronel Eymar, asinada o 30 de abril de 1947, pola que se rexeitaba a proposta de Luís Rosón como avogado defensor:

Se hace constar por la presente que al ser requeridos para que nombren Defensor los procesados Ramón Piñeiro López, Victoriano Michelena Elissalt, Cesáreo Saco López y Camilo Saco López, después de haberse puesto de acuerdo para nombramiento todos los procesados y haber nombrado en su mayoría al Teniente del Regimiento de Automóviles de la Reserva General don Valentín Núñez Losada, y como suplentes al Teniente Coronel del Regimiento de Artillería a Caballo nº 19, don José de la Iglesia López, y al Capitán del Regimiento de Cazadores de Montaña nº 3, don Francisco de Borbón y Borbón, manifiestan que desean nombrar Defensor al Comandante Interventor de la Escuela Politécnica del Ejército, don Luis Rosón Pérez, porque sus familiares han hablado con él y les ha manifestado que no tiene ningún inconveniente y que porque no conocen a ninguno de los defensores que figuran en la lista, y que por los hechos de que se les acusa a los comparecientes, no tienen ninguna relación con el resto del sumario.

S. S^a les hace ver que no es cuestión de incompatibilidad las que alegan ni razón legal ninguna y que por consiguiente no se les admite cuanto proponen y que se les nombra de oficio y como a la mayoría de los procesados como Defensor al de la Reserva General don Valentín Núñez Losada, y como suplentes al Teniente Coronel del Regimiento de Artillería a Caballo nº 19, don José de

la Iglesia López, y al Capitán del Regimiento de Cazadores de Montaña núm. 3, don Francisco de Borbón y Borbón.

S. S^a da por terminada esta diligencia la cual es leída a los cuatro comparecientes que firman con S. S^a y presente Secretario que doy fe. (Dasilva 2011: 240-241).

O expediente penal e a causa xudicial demostran que a Piñeiro o detiveron e xulgaron por desenvolver actividades subversivas para derrubar o réxime franquista. Xuridicamente o delito atribuído foi o de *rebelión*, polo cal se fixou unha pena de seis anos. Piñeiro cumpriu case tres anos e saíu en liberdade condicional cando lle correspondeu, non antes, posto que non se lle dispensou ningún trato de favor. Na condena imposta a Piñeiro, que carecía totalmente de antecedente penais, tivo un peso capital a viaxe clandestina que viña de facer a Francia. Tamén foi esencial a propaganda do Partido Galeguista que se lle ocupou no cuarto da pensión onde vivía en Madrid, na rúa Manuel González Longoria. Pénse que a Piñeiro lle incautaron, entre outras cousas, un selo metálico con tres estrelas de cinco puntas no medio, pertencente ao Consello Galego de Galeuzca.

Piñeiro figuraba naqueles días entre os dirixentes principais das forzas opositoras á ditadura. No transcurso da súa viaxe a París chegou a reunirse co presidente do goberno republicano no exilio, José Giral, e con persoeiros do máis alto nivel, como os ministros republicanos Manuel de Irujo e José Expósito Leiva e os políticos nacionalistas Josep Irla, Josep Tarradellas e José Antonio Aguirre. Precisamente entre os documentos intervidos pola policía a Piñeiro estaba un minucioso resumo en galego e en castelán do seu encontro co máximo mandatario da República, co título “Informe da entrevista en París dos representantes de Galeuzca con José Giral” e asinado o 11 de febreiro de 1946. O encontro celebrábase na Cidade Universitaria, no pavillón Rockefeller, cunha duración de máis de dúas horas e media. Copiamos dese resumo unha das intervencións de Piñeiro:

O persoeiro galego. Refírese brevemente á situación do seu país. Di que a derradeira manifestación democrática da vontade popular da Galiza foi o plebiscito do seu Estatuto, celebrado no mes de xunio do ano 36. Cando un mes mais tarde se produxo a sublevación militar, na Galiza ocorriron dous feitos importantes: por unha banda as autoridades mantivéronse pasivas, de acordo co-as instrucións recibidas do Goberno; por outra banda a opinión popular, presintindo a gravidade do perigo, manifestouse dende o primeiro intre decididamente disposta a defender a liberdade, acudindo espontaneamente aos concellos, centros políticos, gobernos civís, etc. A pasividade das autoridades impediu que iste alento popular se orgaizase en resistencia aitiva e a sublevación trunfou na Galiza nos primeiros días; mais como os sublevados tiñan

que facer fronte a un ambiente de xeneral hostilidade que amenazaba tomar carater violento, como ocorreu en moitos lugares, moi axiña iniciaron unha represión severa que foi acentuándose rapidamente e que paralizou pol-o terror toda iniciativa de rebeldía. Iste fallo da Autoridade e a dureza da represión sufrida deixaron na conciencia popular unha profunda huella moral, que se manifesta en unha arela xeneral de liberdade e de renovación política; esta arela de liberdade e de renovación identifícase hoxe co-a idea da Autonomía, pois o pobo coida que si no intre da sublevación houbera na Galiza unha Autoridade propia e un Poder propio, a vontade de resistencia tería realidade efectiva, e non soio cambiaría a sorte da Galiza –que leva dez anos baixo a tiranía franquista– sinón que cambiaría o curso xeneral da guerra. Por iso causou sorpresa e decepción o feito de que ao constituirse o Goberno da República fose omitida a representación da Galiza, pois estímase que iste país ten unha personalidade propia –que estivo representada no Goberno Provisional de 1931– e o seu dereito a estar representada en un Goberno “democrático” está hoxe fortalecido pol-a eistencia de un Estatuto plebiscitado e pol-os sentimentos autonomistas da opinión liberal galega. Certo que ista omisión non se considera irremediabel, pois existe a esperanza de que en unha futura ampliación do Goberno –que hoxe se nos anunciou para moi axiña– será subsanada ista omisión incluíndo unha representación da Galiza. (Dasilva 2011: 271-273).

III. A PROHIBICIÓN DA COLECCIÓN GRIAL

O derradeiro episodio salientable da biografía de Piñeiro que abordaremos é a suspensión, no ano 1952, da Colección *Grial*. Ata non hai moito, tññase acceso unicamente á documentación coñecida en Galaxia acerca deste grave contra-tempo. O que se sabía era que a prohibición se producira, tras catro números, por medio dun oficio remitido o 23 de abril de 1952 pola Dirección General de Prensa, da que se acababa de facer cargo Juan Aparicio, por carecer a Colección *Grial* de aprobación como publicación periódica. De acordo coa normativa vixente, a editorial pediu autorización un mes despois, mais a solicitude obtivo silencio administrativo, sen que aos responsables de Galaxia se lles comunicase endexamais o motivo de que a revista non se permitise (Dasilva 2013).

Este é o memorando elaborado naquela altura por Galaxia co obxecto de que se axilizase a licenza:

A Colección *Grial* víñase publicando, previa autorización de cada volume pola entón Dirección Xeneral de Propaganda.

O día 30 de abril de 1952 recibimos unha comunicación da Delegación Provincial de Pontevedra, na que se reproducía oficio da Dirección Xeneral de

Prensa, concebida nos seguintes termos:

“Ha llegado a conocimiento de esta Dirección General la publicación en Vigo de la Colección *Grial*, sobre la cual no existen antecedentes. Como la publicación expresada, por sus características, debe ser considerada revista, y por tanto, solicitar [autorización] de acuerdo con la Orden de 24 de febrero de 1942 (B. O. del Estado de 4 [de marzo] del mismo año), y con la Circular de esta Dirección General de 3 de octubre de 1951, le ruego suspenda la edición de aquélla hasta tanto sean cumplidos los expresados trámites”.

Con data 30 de maio do mesmo ano, dirixímonos á Dirección Xeneral de Prensa, explicando que a publicación se viña facendo coa autorización legal da Dirección Xeneral de Propaganda, de quen solicitábamos o oportuno permiso, basándonos en que aparecía sin periodicidade fixa, sin título de revista e sin publicidade; é decir, que viña a ser como unha colección de libros de ensaios. De todos xeitos, coa data de referencia, solicitouse da Dirección Xeneral de Prensa a correspondente autorización, de acordo co previsto na Orden da Vicesecretaría de Educación Popular do 24 de febreiro de 1942.

O 22 de xulio de 1952, o Xefe da Sección Papel e Revistas da Dirección Xeneral de Prensa, en escrito P. y R. 3538, di:

“Para completar el expediente instruido para autorizar la revista titulada Colección *Grial* que tiene solicitada D. Jaime Isla Couto, en nombre de Editorial Galaxia, es necesario que a la mayor brevedad posible, envíe a esta Sección una certificación de la entidad citada, por la que se faculte al Sr. Isla Couto para instar en nombre de la misma”.

O 30 de xulio do dito ano respostouse a iste oficio, acompañando a certificación que se solicitaba.

Dende entón nada voltamos a saber. (Dasilva 2013: 79).

Piñeiro indicáballe a Fermín Penzol, o 4 de outubro de 1952, que tentara avanzar algúns pasos, se ben un pouco desorientado e con resultado infrutuoso:

Estivemos en Madrid deica o día 2, pois os meus parentes non nos deixaron vir inantes. Alí vimos a moitos amigos. [...]

Tamén percurei de me informar sobor das intencións inantes en col do *Grial*. Dixéronme que o Aparicio estaba decidido a autorizar a súa publicación, porque tamén autorizou recentemente algunha en Cataluña. Pol-o visto, a solicitude que se presentou en Pontevedra fai dous meses non chegou aínda ás súas mans. Pode moi ben ocorrer que alí traten de atrancar o paso ás xestións. (Cochón 2013: 66-67).

A recuperación dos documentos gardados nos arquivos oficiais deu lugar a que se puidese esclarecer a causa de que a Colección *Grial* non se aprobase (Dasilva 2015). Tales documentos eran inevitablemente descoñecidos, porque moitos posuían carácter confidencial ou mesmo secreto, polo que permaneceron durante décadas custodiados nas dependencias do antigo Ministerio de Información y Turismo. Mercé ao expediente administrativo tramitado no seu momento pola Dirección General de Prensa, hoxe estamos en condicións de establecer todo o concernente á Colección *Grial*, algo que nunca deron sabido, como dicíamos antes, Piñeiro, Fernández del Riego e Isla Couto, os homes sobranceiros de Galaxia.

De tal xeito, o que se verifica é que, tras recibir a mencionada solicitude de autorización para a Colección *Grial* por parte de Galaxia, o Delegado Provincial en Pontevedra do Ministerio de Información y Turismo, Julián Álvarez Villar, acordou o 5 de xullo de 1952 encamiñar un escrito a diversas instancias policiais requirindo informes das persoas que colaboraran nos catro números ata daquela distribuídos. Julián Álvarez Villar tiña militancia falanxista e, tempo máis tarde, converteríase en catedrático de Historia da Arte da Universidade de Salamanca. Tales instancias policiais foron a Dirección General de Seguridad, a Comisaría de Policía de Pontevedra, a Comisaría de Policía de Vigo, a Comisaría de Policía de Ourense, a Comisaría de Policía de Lugo, a Comisaría de Policía de Santiago de Compostela e a Comisaría de Policía de Barcelona.

Os informes solicitados trasladáronse á Dirección General de Prensa a medida que se recibiron na Delegación Provincial en Pontevedra. Algúns non semellaban conflictivos, mais outros si que exhibían antecedentes conceptuados como altamente perigosos polas autoridades. Á vista deses informes, o Delegado Provincial e o Delegado Nacional de Prensa –ou sexa, Juan Aparicio– determinaron non autorizar a Colección *Grial* polo seu carácter galeguista, esquerdistista, antiespañolista e internacionalista, así como pola proxección que se temía que conseguise no exilio americano. É dicir, a Colección *Grial* non era vista polas autoridades franquistas como unha iniciativa eminentemente culturalista.

Transcribimos, antes de terminar, o informe técnico do Jefe de Sección de Papel y Revistas do 7 de outubro de 1952, referendado por Juan Aparicio, polo cal se propuña a denegación de autorización á Colección *Grial*:

El Jefe de la Sección de Papel y Revistas que suscribe tiene el honor de informar a V. I. que el expediente instruido para la autorización de la revista titulada Colección *Grial* está completo y dispuesto para la resolución de V. I.

El Director propuesto figura inscrito en R. O. de Periodistas de esta Dirección General de Prensa con el número que antes se dice.

Los informes político-sociales de la mayor parte de los colaboradores que han de intervenir en esta publicación tienen un marcado carácter galleguista y

parecen tener, además, una señalada orientación internacional antiespañola aunque disfrazada. Como quiera que esta publicación va dirigida, en parte, para América es posible que pudiera producir una desorientación en la opinión. Por todo lo cual el Jefe que suscribe propone a V. I. la denegación de esta revista poética.
No obstante V. I. resolverá. (Dasilva 2015: 87).

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Alonso Montero, Xesús (2003): *A batalla de Montevideo: os agravios lingüísticos denunciados na UNESCO en 1954*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- (2009): *Ramón Piñeiro ou a reinvenção da cultura galega*. Vigo: Galaxia.
- Aparicio, Juan (1951a): “Quien tiene el hierro”, *Pueblo* 21/VI/1951.
- (1951b): “Hay quien discrepa”, *Pueblo* 4/VII/1951.
- Barros, Miguel (2009): *Ramón Piñeiro e a revisión do nacionalismo*. Vigo: Galaxia.
- Castroviejo, José María (1951): “De Pueblo a Pueblo”, *El Pueblo Gallego* 27/VI/1951.
- Cochón, Luís (ed.) (2013): *Cartas a Fermín Penzol*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- Dasilva, Xosé Manuel (2008): “Ramón Piñeiro e a prohibición de traducir ao galego”, *Grial* 179, 86-97.
- (2009a): “Proceso e cadea de Ramón Piñeiro. Testemuños coñecidos e documentos inéditos”, *Boletín da Real Academia Galega* 370, 39-53.
- (2009b): *Ramón Piñeiro, tradutor*. Noia: Toxosoutos.
- (2010): “Ramón Piñeiro e o Cancioeiro de Pokorny. Anatomía dun certame de tradución”, *Grial* 185, 111-123.
- (2011): *Proceso e encarceramento de Ramón Piñeiro 1946-1949*. Vigo: Galaxia.
- (2013): “A Colección *Grial* e *Grial* perante a censura franquista”, *Grial* 200, 75-79.
- (2015): “A Colección *Grial* perseguida pola policía franquista”, *Grial* 206, 81-87.
- Gallofré, Maria Josepa (1991): “Les nuevas normas sobre idiomas regionales i les traduccions durant els anys cinquanta”, *Els Marges* 44, 5-17.
- Monteagudo, Henrique (2015): *Ramón Piñeiro, a vontade da intelixencia. Unha fotobiografía 1915-1990*. Vigo: Fundación Penzol - Galaxia.

- Pérez-Barreiro Nolla, Fernando (2013): *Amada liberdade. Memorias*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Torres, Sabino (1991): “Onde se conta como foi o nacemento da colección Benito Soto e canto lle aconteceu ata a súa desaparición”, en *La Colección Benito Soto*. Pontevedra: Deputación Provincial.
- (2000): “A colección Benito Soto”, *Madrygal* 3, 105-112.
- (2004): “Mesa redonda: a experiencia editorial”, en Charo Ferreiro e Inmaculada Pena (coord.), *Xornadas sobre Celso Emilio Ferreiro*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 31-36.
- (2014): *Crónicas dun tempo escondido. Pontevedra 1930-1960*. Vigo: Galaxia.
- Villares, Ramón (2015): “Joan Fuster e Ramón Piñeiro, á procura de Nós os galegos”, *Grial* 205, 64-73.